

2017 ALMANYA FEDERAL MECLİS SEÇİMİ VE ALMANYA İÇİN ALTERNATİF PARTİSİ'NİN YÜKSELİŞİ: AVRUPA'DA SAĞ POPÜLİZMİN BİR DEĞERLENDİRMESİ

Fatmanur KAÇAR*

Özet

Kökenleri yüz yıllar öncesine uzansa da popülizm kavramı çağdaş siyasette belirli aralıklarla nüksedip belirli aralıklarla arka planda kalmıştır. AB Parlamentosu başkanlık seçimleri gibi ulusüstü seçimlerden ulusal seçimlere pek çok seçimin gerçekleşmesi bakımından 2017 yılını, merakla beklenen seçimlerin yapıldığı ve popülizm kavramının yerli ya da yersiz sıkça gündeme geldiği bir yıl olarak nitelendirmek mümkün olmuştur. Sırasıyla, bu seçimleri önce Mart ayında yapılan Hollanda genel seçimleri, ardından Nisan ve Mayıs ayında yapılan Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve Eylül ayında gerçekleşen Almanya Federal Meclis seçimleri oluşturmuştur. Hollanda'da Başbakan Mark Rutte'nin liderliğini yaptığı Halkların Özgürlük ve Demokrasi Partisi (VVD) seçimin kazananı olup İslam, göç ve AB karşıtlığı ile birlikte aşırı sağ popülist söylemleriyle dikkatleri çeken Geert Wilders'in Özgürlük Partisi'ni (PvV) geride bırakmış ve AB'nin bir nebze de olsa rahatlamasını sağlamıştır. Bununla birlikte, aşırı sağcı Ulusal Cephe (FN) Partisi lideri Marine Le Pen'in, merkez siyaseti ve liberalleri temsil eden Emmanuel Macron'a yenilmiş olması nispeten de olsa Avrupa için umut kaynağı olmuştur. Fakat, aşırı sağ ve dahası popülizm perspektifinden, bu seçimlerden farklı sayılabilecek 2017 Almanya Federal Meclis (Bundestag) seçimleri, her ne kadar dördüncü kez CDU ve Merkel'in kazanmasıyla sonuçlansa da sağ popülizm kategorisinde nitelendirilen, Euro, İslam ve göçmen karşıtı olan Almanya için Alternatif Partisi'nin (AfD) oy

* Araştırma Görevlisi, Doktora Adayı, Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü, AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: fatmanur.kacar@marmara.edu.tr

oranlarını göz ardı edilemeyecek şekilde artırmasıyla dikkat çekmiştir. Hollanda'da ve Fransa'da bahsi geçen partiler, son seçimlerden önce de hatırı sayılır şekilde temsil edilmişlerdi. Fakat Almanya özelinde, sağ popülist olarak nitelendirilen bir partinin oyların yüzde 12.6'sını alması dikkate şayandır. Bu bağlamda, çalışma Avrupa'da etkisini göstermekte olan sağ popülizm ışığında 2017 Almanya Federal Meclis seçimlerini, AfD partisinin yükselişine referansla yorumlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağ Popülizm, 2017 Almanya Federal Meclis Seçimleri, AfD

DEUTSCHE BUNDESTAGSWAHL 2017 UND AUFSTIEG DER PARTEI ALTERNATIVE FÜR DEUTSCHLAND: EINE BEWERTUNG DES RECHTSPOPULISMUS IN EUROPA

Zusammenfassung

Das Konzept des Populismus, dessen Wurzeln Jahrhunderte zurückreichen, tauchte periodisch in der zeitgenössischen Politik auf und blieb in regelmäßigen Abständen im Hintergrund. 2017 kann als ein Jahr angesehen werden, in dem sowohl supranationale Wahlen wie die Wahl des Präsidenten des Europäischen Parlaments als auch zahlreiche nationale Wahlen stattfanden, in denen das Konzept des Populismus häufig auf der Tagesordnung stand. Zu den wichtigsten nationalen Wahlen im Jahr 2017 gehören die niederländische Parlamentswahl im März, die französischen Präsidentschaftswahlen im April und Mai, und die Bundestagswahl im September. Die Volkspartei für Freiheit und Demokratie (PVV) gewann unter der Führung von Ministerpräsident Mark Rutte die niederländische Parlamentswahl und überholte damit Geert Wilders' Partei für Freiheit, deren Anti-Islam-, Anti-Migrations- und Anti-EU-Politik die Hauptthemen sind. Dieses Wahlergebnis beruhigte neben den Niederlanden auch die EU-Kreise. Darüber hinaus war es auch eine hoffnungsvolle Situation für die EU, dass Marine Le Pen, die Vorsitzende der rechtsextremen Nationalen Frontpartei, bei den Präsidentschaftswahlen gegen Emanuel Macron, der die zentrale Politik und die Liberalen vertritt, verlor. Die Bundestagswahl 2017 war jedoch insofern von Bedeutung, da die Partei Alternative für Deutschland, die als rechtspopulistische Partei gilt, welche Anti-Euro-, Anti-Islam- und Anti-Migrations-Politik vertritt, ihre Stimmen deutlich erhöht hat. Sowohl in den

Niederlanden als auch in Frankreich waren die genannten Parteien bereits vor den letzten Wahlen in den Parlamenten vertreten. In Deutschland ist jedoch eine rechtspopulistische Partei mit 12,6 Prozent der Stimmen bemerkenswert. In diesem Zusammenhang zielt dieser Artikel darauf ab, die Wahlen zum Deutschen Bundestag 2017 unter Bezugnahme auf den Aufstieg der AfD im Lichte des Europa betreffenden Populismus zu interpretieren.

Schlüsselwörter: Rechtspopulismus, AfD, Deutsche Bundestagswahl 2017

Giriş

Popülizm, siyasi kökenleri genellikle 19. yüzyıl Rus Narodniki hareketine ya da Amerika'nın 1890'lardaki Halk Partisi'yle özdeşleştirilmesine rağmen, Avrupa'da etkisini 20. yüzyılın başından itibaren yoğun bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Aşırı ya da radikal sağ olarak nitelendirilebilecek partilerin kökenleri ise yüz yıllar öncesine dayansa da, çoğu zaman sağ popülizmin Avrupa'daki ilk örneklerinden biri olarak 1955 yılında kurulan Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) gösterilmektedir. FPÖ'nün yanı sıra, Özgürlük Partisi (PvV) ile Hollanda, Altın Şafak (GD) ile Yunanistan, Milli Cephe (FN) ile Fransa'yı da sağ popülizm çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde aşırı ve radikal sağın mütemadiyen merkez altında olduğu Almanya ise Decker'in (2016: 2) belirttiği üzere, daha önceki aşırı sağ-sağ Özgür Vatandaşlar Ligi (*Bund Freierer Bürger*) partisinin ve Sivil Koalisyon (*Zivile Koalition*) hareketinin ardılı olarak da nitelendirilen *Alternative für Deutschland* (AfD) partisi ile 2013 yılından bu yana sağ popülizm bağlamında Avrupa ve dünyada, siyaset gündemlerinde yer almaya başlamıştır. AfD'nin yükselişi, aşırı sağ, İslam ve göçmen karşıtı bir hareket olarak 2014 yılında Dresden'de bir sokak hareketi olarak ortaya çıkan Pegida'yı da etkilemiş, ilerleyen süreçte ise Pegida'nın AfD ile işbirliği yapma kararı alıp, Popüler Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Partisi (*Freiheitlich Direkt-demokratische Volkspartei*) adı altında partileşmesine kadar gitmiştir (Politico 2016).

Partileri, liderleri ve sosyal hareketleri tanımlamada kullanılan popülizm kavramının ne anlama geldiği ve niçin önemli olduğu sorulduğunda, kavramın içeriği tartışmalı da olsa, çoğunlukla demokrasiye, eşitliğe ve özgürlüğe dair bir

tehdit oluşturmasından mütevelliit pejoratif atıflarla açıklanmakta olduğu görülebilir. Demokrasiye oluşturduğu tehdit tartışmalı¹ olup diğer ikisine -yani eşitliğe ve özgürlüğe- oluşturduğu tehdit, popülizmin neden pejoratif çağrışımları olduğuna dair bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışma, 24 Eylül 2017’de Almanya’da yapılan federal meclis seçimlerinin sonuçlarını popülizm çerçevesinden kısaca yorumlamayı amaçlamaktadır.

Avrupa şüpheciliği, göçmen karşıtlığı, İslamofobi, kavramlarına sık atıf ve sağ popülizmin retoriği Avrupa’da pek çok seçimde, pek çok parti kampanyasında kendisini göstermiş ve halen de göstermektedir. 18 Eylül 2017’den önceki seçimlerde Almanya’da yürürlükte olan %5’lik seçim barajını aşamamış olan AfD, 2013’te Almanya’nın çıkarlarıyla örtüşmediği ve Almanya’ya zarar verdiğini iddia ettiği söylemleriyle Euro karşıtı bir parti olarak kurulmuş, zamanla “Göçmen Kamplarının Almanya dışında kurulması”, “Alman önceliğinin olması”, “İslam’ın Almanya’da yerinin olmaması”, “Herkesin değil, kendilerinin halk olması ve halkı temsil etmesi”² gibi diğer (sağ) popülist partilerde de sıklıkla başvurulan söylemlere ve edimlere başvurmuş ve AB bütünleşmesine tamamen karşı çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda da, 2017 Almanya Federal Meclis seçimlerinde Euro karşıtı bir parti olarak kurulmuş olan ama talepleri gittikçe yabancı düşmanlığına evrilen AfD’nin %12.6’lık oyla ve 94 sandalyeyle meclise girmesi gerek Alman iç siyaseti gerekse ulusüstü siyasetin yürütüldüğü AB için tedirgin edici hale gelmiştir.

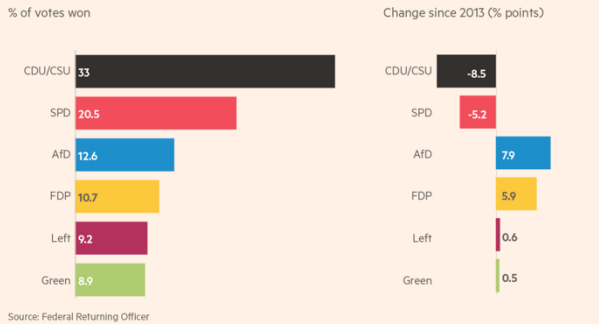
2017 Almanya Federal Meclis seçimleri, bilindiği üzere Angela Merkel’in dördüncü kez başbakan olması ve son yarım asırdan sonra ilk kez aşırı sağcı bir partinin oldukça yüksek milletvekili sayısıyla meclise girmesiyle sonuçlanmıştır. Anketlere göre Merkel’in muhafazakâr partisinin iktidarda kalması halihazırda oldukça muhtemel olarak görülmekteydi. Merkel’in Hristiyan Demokrat Birliği Partisi (CDU) oyların %33’ünü, en yakın rakibi Sosyal Demokrat Parti (SPD) Martin Schulz liderliğinde oyların %20’sini alarak bir önceki seçimlere oranla oy kaybetmişlerdir. 2013 yılında kurulan AfD, bilindiği üzere 2015 yılı genel seçimlerinde %5’lik baraja takılarak

¹Örneğin Moffitt ve Müller çalışmalarında, popülizmin özünde demokrasiye direk bir tehdit oluşturmadığını, bu konuda siyah-beyazlar kadar gri alanların da olduğunu (özellikle Moffitt) vurgularlar.

²Partinin sosyal medya hesaplarından paylaştığı parti afişleri, metinler ve söylemsel pratiklerde bu tür sloganlara sıklıkla rastlanmaktadır.

Federal Meclis'e girememiştir. Her ne kadar koalisyon hesaplarının dışında olsa da, halihazırda federal meclis seçimlerde oyların %12.6'sını alıp 16 eyaletten 13'ünde yükselişte addedilen bu parti, Almanya'nın en büyük üçüncü partisi durumundadır. Şekil 1'de Alman Partileri'nin 2013 seçimlerine kıyasla, 2017 seçiminde oy kazanım ve kayıpları gösterilmektedir.

Şekil 1: 2017 Alman Federal Meclis seçimlerinde partilerin oy oranları

Kaynak: Financial Times, 2017

Herhangi bir koalisyon içinde yer al(a)mayacağı açık bir şekilde ön görülse de, 94 Milletvekili ile temsil edilen AfD'nin, kurulacak bir koalisyon hükümetine karşı çok ciddi bir baskı unsuru oluşturacağını iddia etmek yanlış olmaz. Merkez partilerden AfD'ye kayan yaklaşık bir milyon oy bulunmaktadır; AfD, SPD oylarının üçte ikisini ve CDU/CSU oylarının da %40'ını almıştır (Mudde 2017). Bu oyları geri almaya çabası güderken kendilerinin de popülist ve ırkçı politika ve söylemlere kapılma ihtimali olan bir Alman hükümeti ise, hem Almanya, hem Avrupa, hem de dünya siyaseti açısından çok talihsiz olacaktır. Bu bağlamda, çalışma, popülizm çerçevesi içerisinde genelde Avrupa'da sağ popülizmin yükselişini özelde de Almanya'da AfD'nin yükselişini kısaca AB bağlamında konumlandırmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümü, popülizme dair kavramsal bir çerçeve sunmayı amaçlarken, ikinci bölüm genelde Avrupa'da özelde ise Almanya'da sağ popülist partilerin olası yükseliş nedenlerine ve etkilerine değinmektedir. Üçüncü bölüm ise, sağ popülizmin olmazsa olmazlarından ötekileştirme, dışlama mevzularına değinerek AfD yükselişini ele almaktadır. Bu arka plan göz önünde bulundurulduğunda, sağ popülist bir parti olarak nitelendirilebilecek AfD'nin kendini karşıtlıklar ve toplumda belirli grupları ve

kültürleri ötekileştirmesi ve dışlayıcı söylemlere başvurması hasebiyle hem Alman iç siyaseti, hem de çok kültürlüğü ve “Çeşitlilik içinde Birlik” ifadesini savunan AB için bir tehdit oluşturacağı iddia edilebilir.

Popülizme Kavramsal Bir Bakış ve Sağ Popülizm

Popülizm kavramı, özellikle 1990’lardan bu yana artan etkisiyle beraber gelişigüzel kullanılan, içeriği muğlak kalan bir kavramken yakın zamanda yapılan çalışmalarla, daha net ve analitik çerçevelere sahip olmuştur. Fakat, kökleri popülizmden daha eskiye uzanan ve çoğu zaman en az popülizm kadar tartışmalı olan bir kavram da, ki ideoloji olarak nitelendirmek daha makul görülebilir, sağdır. Kavramın tam olarak ne ifade ettiği kadar, Vural’ın (2005: 23) da altını çizdiği üzere (aşırı) sağı nitelendirmeye yönelik sıfatlar ve içerik de oldukça çeşitlidir ve asgari düzeyde aşırı milliyetçilik, etnosantrizm, antikomünizm, antiparlementarizm, antiplüralizm, militarizm, kanun ve nizam zihniyeti, güçlü lider talebi, Amerikan karşıtlığı ve kültürel karamsarlık (Falter ve Schumann 1988: 98’den alıntılanmıştır) içermektedir.

Önceleri radikal sağın içerikleri bağlamında ele alınan siyasi unsurların bugün sıklıkla “popülizm” ve “sağ popülizm” olarak nitelendirilen kavramlarla ele alındığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Zira, bu kavramsal bollukta, faşizm, neo-faşizm, mimetik ya da nostaljik faşizm, radikal sağ, uç sağ, yeni sağ, yeni radikal sağ, yeniden doğuşçu ultra milliyetçilik, yeni popülizm ya da neo-popülizm, radikal sağ popülizm – de zaman zaman dereceleri değişen ideoloji, yaklaşım ve süreçleri tanımlamak yahut açıklamak amacıyla ortaya atılan kavramlar arasındadır (Vural 2005: 23). Teorik çerçevelerde mutabık kalınmayan kavramsal çeşitliliğin yanı sıra pratikte de ülkeden ülkeye, sağa ve türevlerine yüklenen anlamların değişiklik gösterdiğini de iddia etmek mümkündür. Uzun uğraşlar sonucu siyaset literatürünün yeni yeni ortak bir tanım geliştirme çabasında olduğu popülizm kavramı, sıklıkla 19. Yüzyılın Rus Narodniklerine ve Amerikan kırsal muhalefetine dayandırılmakta olup, pek çok vakayı adlandırmakta kullanılmıştır. Tablo 1’de çerçevesi sunulduğu gibi popülizm kavramı ideoloji, tarz ve strateji olarak ele alınmış olup, her bir kavramsallaştırma için farklı bir analiz birimi ve metot kullanılmıştır.

Tablo 1: Popülizm araştırmalarında üç yaklaşım ve özellikleri³

	Popülizmin Tanımı	Analiz Birimi	Kullandığı Metot	Önde Gelen Temsilcileri
Siyasi İdeoloji	Siyaset ve toplumun doğasıyla alakalı birbiriyle ilişkili düşünceler serisi	Partiler ve Parti Liderleri	Genellikle partizan literatürden oluşan nitel ya da otomatik metin analizleri	Mudde (2004,2007), Kaltwasser ve Mudde (2012)
Siyasi Tarz	Siyasete dair iddialarda bulunma yöntemi; söylemin özellikleri.	Metinler, Konuşmalar, siyasete dair kamu söylemi	Yorumsamacı metin analizi	Kazin (1995), Laclau (2005), Panizza (2005)
Siyasi Strateji	Mobilize ve organize etme şekli.	Partiler (yapılarına odaklanarak), sosyal hareketler, liderler	Karşılaştırma tarihsel analiz, Vaka Çalışmaları	Roberts (2006), Wayland (2001), Jansen (2011)

Kaynak: (Gidron ve Bonikowski, 2013: 17)

Bu tabloyu güncel çalışmalar ışığında genişletmek de mümkündür. Örneğin, Moffitt'e (2017: 5) göre popülizm performatif bir siyasi üslup olup teorik çerçevesinde lideri fail, halkı seyirci, kriz ve medya unsurlarını da popülizmin performansını sergilediği sahne olarak görmektedir. Müller'in (2017: 119-121) ise popülizm üzerine tezlerini aşağıdaki maddelerde özetlemek mümkündür.

- Temsili demokrasinin sürekli bir gölgesidir. Her zaman güç sahibi seçkinlere itiraz ederken bir aktörün “gerçek halk” adına konuşma ihtimali vardır.
- Popülistler seçkin karşıtı olmanın yanı sıra çoğulculuk karşıtıdır da. Sadece ve sadece kendilerinin halkı temsil ettiğine inanırlar.
- Önemli olan siyasal sonuçları sonradan ortaya çıkarılacak bir sembolik gerçek halk temsilidir. Seçilmiş temsilciler ve seçin sonuçları karşısında her zaman gerçek halk ya da sessiz çoğunluğa gönderme yapabilirler.

³ Tablo, Gidron ve Bonikowski'nin (2013) “Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda” adlı çalışmasından alıntılanıp yazar tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

- Hâlihazırda belirlemiş oldukları “halkın iradesi”ne onay almak isterler.
- Somut olarak, devleti işgal etmek, kayırmacılık ve yozlaşma, eleştirel sivil topluma benzeyen her şeyi bastırmak gibi eylemleri olur. Popülist tahayyül içinde bu eylemlerin açık bir ahlaki onayı vardır ve saklanmalarına ihtiyaç duyulmaz.
- Popülistleri demokrasi için (sadece liberalizm için değil) gerçek bir tehdit olmalarından dolayı eleştirmeliyiz. Fakat bu onlarla siyasal tartışmaya girmemek anlamına gelmemelidir. Popülistlerle konuşma, popülist gibi konuşma anlamına gelmez. Onların dile getirdikleri problemler, onların formüle ettiği biçimde ciddiyetle ele alınabilir.
- Popülizm siyaseti halka yakınlaştırma veya halk egemenliğini yeniden inşa etme anlamında liberal demokrasiyi düzelten bir şey değildir. Ama halkın bazı kesimlerinin temsil edilmediğinin (hem çıkar hem kimlikler bakımından olabilir) altını çizmek de faydalı olabilir. Popülistler liberal demokrasinin savunucularını temsilin güncel sorunları konusunda düşünmeye zorlamalıdır.

Bu duruma göre, yani yukarıdaki varsayımlar ve kıstaslar çerçevesinde, bir takım partileri popülist olarak nitelenmek, eylem ve söylemlerini bu çerçevede ele almak mümkündür. Sol ve sağ popülist partiler genellikle bu özellikleri bünyesinde barındıran partilerdir. Sağ popülizmde soldan farklı olarak kimlik siyaseti bazında ötekileştirme, göçmen ve İslam karşıtlığı, xenofobi sıklıkla görülmektedir. 21. yüzyılda Avrupa’da aşırı sağın yükselişini hızlandıran nedenlere gelince, Öner’e (2014: 68) göre “11 Eylül sonrası artan İslamofobi, 2004’te ve 2007’de AB’nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine genişlemesi sonrası Doğu’dan Batı’ya artan göç, ve 2008’den itibaren Avrupa’da yaşanan ekonomik kriz ve işsizlik oranlarındaki artış” bu nedenler arasında gösterilebilmektedir. Çoğu araştırmacının mutabık kaldığı üzere, 2008 Avro ve 2011 Suriye krizi Avrupa’nın popülist aktörler karşısında neden savunmasız kaldığının temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Müller’in (2017: 115) ifadeleriyle popülist duruma yahut başka bir ifadeyle soruna dair bazı yanıtlar barizdir ve bunlar refah devletinin küçül(tül)mesi, göç ve son yıllarda her şeyden fazla etkili olarak, Avrupa ekonomik krizini içermektedir. Bu çerçevede, Öner’in (2014: 167) başka bir argümanı ise “aşırı sağ partilerin yükselişindeki ana nedenlerden birinin küreselleşmenin sosyo-ekonomik olumsuz etkilerine karşı insanların kendini savunmasız hissetmesi” olduğudur.

Öte yandan, başka bir görüşe göre ise Avrupa’da şu anda var olan popülizm dalgası, ekonomik krize nasıl yaklaşıldığıyla -kısaca teknokrasiyle- ilgilidir ve

günümüzde popülizmin yükselişinin anlaşılması için bu noktaya dikkat etmek önemlidir (Müller 2017: 116). Laclau (2005: 9) ise başka bir bakış açısı sunarak popülist kırılmaya yol açan durumu, taleplerin çoğulluğunun ve bunları sindirmedeki kurumsal sistemin artan başarısızlığının bir arada bulunmasına bağlamaktadır. Bu süreçte, özel taleplerde bulunan tikelci kimliklerin (komşular, işçiler, köylüler, işsizler, kadınlar, etnik gruplar vb.) dislokasyonundan ve hayali insanlar birliğinde yeniden inşa edilmesinden popülist bir kimlik ortaya çıkar.

Özetlersek, popülizm kavramı yalnızca özel bir psikolojik eğilimin, belirli bir toplumsal sınıfın ya da basit siyasal önermelerin meselesi değildir. Bir üslup konusu da değildir. Analitik değer ve önemlerini azaltarak, popülistleri kötü davranışları ile tanımlayabileceğimizi söyleyemeyiz (Moffitt ve Tormey 2014). Popülizm halkı harekete geçirmeye dönük herhangi bir strateji değildir (Jansens 2011). Kendine has bir dili vardır. Popülistler sadece seçkinleri eleştirmekle kalmaz, gerçek halkı temsil ettiklerini de iddia ederler. Bu açıdan değerlendirildiğinde popülizmin derecelerinden bahsetmenin de mümkün olduğu görülebilir (Rooduijn ve Pauwels 2011). Kısaca, burada temel nokta popülist retoriğin saptanabilirliğidir (Müller 2017: 58) ve AfD örneğinde bunu gözlemlemek mümkündür. Zira, başlangıçta resmi söylemlerinden ötürü popülist olup olmadığına dair bazı çekinceler olsa da, ilerleyen zamanda benimsediği “taktiksel yöntemi” (Franzmann 2016) partiyi popülist olarak nitelendirmenin olası olduğunu göstermiştir.

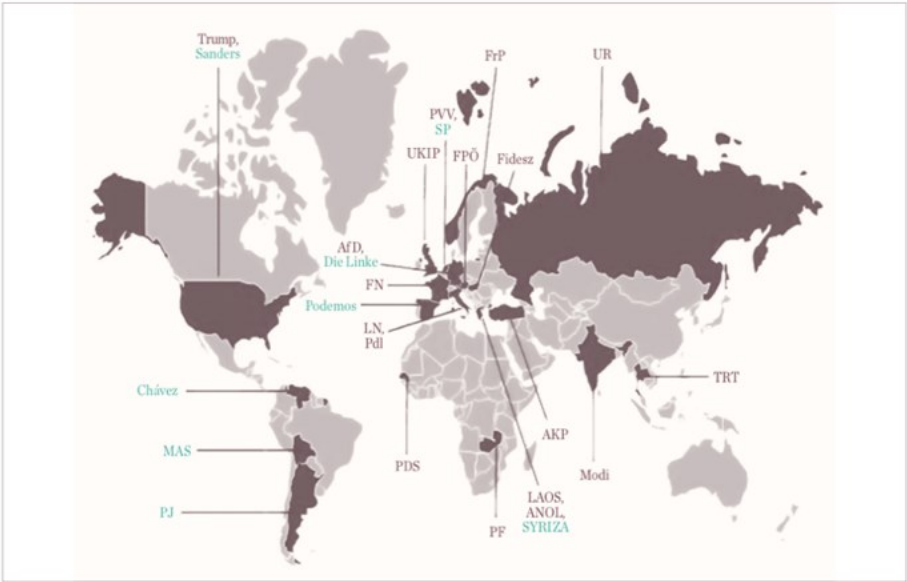
Avrupa’da Sağ Popülizm: Almanya Örneği

Avrupa bağlamında, daha önce de belirtildiği üzere sağ popülizm genelde yabancı düşmanı siyaset, aşırı ve radikal sağ (ki böylelikle tehlikeli addedilen) partilerle ilişkilendirilmiştir. Kessel’e göre (2015: 2) Batı Avrupa’daki popülizm, sıklıkla milliyetçi, kültürel olarak muhafazakâr bir ideoloji güden, göçmenlere ve çok kültürlülüğe düşman partiler tarafından karakterize edildiği için bu çok da şaşırtıcı bir durum değildir.

Avrupa Parlamentosu (AP) seçimleri de yakın zamanda bu durumun izlerini taşımıştır. 22-25 Mayıs 2014 tarihlerinde tüm Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde gerçekleşen AP seçim sonuçlarına genel olarak bakıldığında, birçok ülkede aşırı sağ partilerin yüksek oy oranlarına ulaştığını gözlemlemek mümkündür. Ecevit ve diğerlerinin (2014) yürüttüğü araştırmaya göre partilerin oy oranları aşağıdaki gibidir.

Fransa'da aşırı sağcı Ulusal Cephe (Front National) Partisi 2009'da %6.3 oy alırken, 2014 AP seçimlerinde %24.95 oranında oy aldı ve 1. parti oldu. Keza Avrupa şüphecilığının en güçlü olduğu İngiltere'de de Bağımsız Parti (UK Independence Party) 2009'da aldığı %16.09 oy oranını, 2014 AP seçimlerinde %26.77'e taşıyarak ülke genelinde birinci sıraya yükseldi. Almanya'da ise ilk defa AP seçimlerine katılan aşırı sağcı Almanya için Alternatif Partisi (AfD) yüzde 7 oy oranıyla 7 sandalye kazandı. Bu eğilim sadece Avrupa'nın göç alan merkez ülkelerinde değil, çevre ülkelerde de görülmektedir. Yunanistan'da ekonomik kriz sonrası öne çıkan aşırı sağcı Altın Şafak (Golden Dawn) partisi AP seçimlerinde %9.38, Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ise %19.7 oy oranına ulaşmıştır. Macaristan'da ise aşırı sağ Jobbik Partisi 2009'da elde ettiği %14.77 oy oranını korumuş ve 2014 seçimlerinde de seçmenin %14.68 düzeyinde desteğini elde etmiştir. Danimarka'da ise 2009'da sadece %14.8 oy olan Danimarka Halk Partisi (DPP) 2014'te oylarını 26.6'ya yükselterek bir büyük sürprize imza attı.

Şekil 2: Dünya çapında popülist parti ve liderlerin muhtemel bir haritası (sağ-sol / hükümette-hükümette değil)

Kaynak: (Dinç 2016: 5)

Almanya örneğinde olduğu gibi, ulusal seçimler de benzer endişe verici sonuçları beraberinde getirmiştir. Her ne kadar seçimlerin kazananı olmasalar da Mart 2017 seçiminde Wilders'ın %13,1'lik oldukça yüksek oy oranı ve Le Pen'in %21.3'lük ve %33.9'luk oy oranları bu örnekler arasında gösterilebilir. Mudde (2017) 1991'de popülist radikal sağcı Flaman Bloğu'nun ulusal düzeyde %6,8 oy alınca Belçika'nın (ilk) Kara Pazar'ını yaşadığını, Danimark'dan İsviçre'ye birçok Batı Avrupa ülkesinin de o tarihten bu yana benzer deneyimler yaşadığını ifade edip, Almanya'nın da kendi "Schwarzer Sonntag"⁴ ile karşı karşıya olduğunu vurgulamaktadır. Şekil 2'de ise güncel bir şekilde dünya haritası üzerinde popülist parti ve liderler gösterilmekte olup, özellikle Avrupa'daki popülizmin (sağ ya da sol) hükümette olsun ya da olmasınlar, yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Bundan öte, retrospektif bir şekilde incelendiğinde, Alman radikal sağının (günümüzde buna aşırı sağ popülizm, radikal popülizm ya da sağ popülizm demek de mümkündür) hem Alman hükümetleri⁴ hem de uluslararası kurumlar tarafından dikkatle izlene gelmiş olduğunu söylemek mümkündür (Vural 2005: 54). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve sonuçları radikalleşmeye zemin oluşturmuştur, özellikle de Almanya bağlamında. Hristiyan Demokrat Parti (CDU) İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde kurulmuştur. Sosyal Demokrat parti (SPD) 1800'lerde kurulmuş olup, CDU merkez sağ (muhafazar-liberal), SPD merkez solu (sol-liberal) temsil etmektedir. Diğer küçük partiler (Yeşiller, Sol Parti, AfD bunlara tepki olarak oluşmuşlardır. Son seçim sonuçları da göstermektedir ki, iki merkez partinin oyları erimekte, küçük partilerin ki ya oy oranlarını muhafaza etmekte, ya da artmaktadır. Vural (2005) 1983'e kadar ve sonrası olmak üzere Alman radikal sağını üç aşamada incelemiştir. Buna göre, 1949-1960'ı ilk dalga, 1960-1983'ü ikinci dalga ve 1983 sonrasını üçüncü dalga olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmayı 1983-2001 arasını üçüncü dalga ve

⁴ Özgürlükçü Alman İşçi Partisi (FAP) 1980'lerin ender neo-nazi partileri içinde en tanınmış örnekti. 1995 de faaliyetten men edilmiştir. Zira, Vural'ın sözleriyle Federal Anayasa Koruma Bürosu yıllık raporlarında önceleri radikalizm terimini kullanmışken; 1973'te radikalizm (*radikalismus*) ve aşırılık (*extremismus*) terimlerini ayırt ederek tanımlamaktadır. Buna göre radikalizm, demokratik düzeni kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmayı amaçlamaksızın, belirli sorunların tek tarafı ve kökten çözümünü amaçlayan girişimlerin niteliğidir; anayasanın bazı ilkelerine muhalif olsa da hala anayasalıdır. Buna karşılık aşırılık, demokratik düzene düşmandır ve bu nedenle anayasa dışıdır. Bu fark, pratikte büyük önem arz etmekte, aşırı örgütlenmeler federal ve eyalet düzeyinde Anayasa Koruma Büroları tarafından takibe alınır ve kimi zaman faaliyetten men edilirken (FAP gibi) radikal örgütler bu soruna karşılaşmamaktadır" (Mudde 1996: 232'den alıntılanmıştır) .

2001-2011 arası dördüncü, 2011 ve sonrasını da beşinci dalga olacak şekilde genişletmek de mümkündür. Daha önce belirtildiği üzere, artan sağ popülizm akımından, tarihini ve bu bağlamda geçirdiği safhaları da göz önünde bulundurursak, Almanya da, Avrupa da nasibini almış; 2017 federal meclis seçimlerine yukarıda bahsi geçen popülist özelliklerin ve retorüğün atfedilebileceği AfD damgasını vurmuştur. AfD aralarında “Almanya’daki demokrasinin savunulması”, “Özgür Demokratik Düzenle Çelişkide olan İslam”, “Kültür ve Medya: Çokkültürlülüğün Başarısızlığı” maddelerinin de bulunduğu on dört mevzuyu 2016 yılında yayınladıkları Parti Programına (Program für Deutschland 2016) dâhil etmiştir, her ne kadar ortaya çıktığı ilk yıllarda popülist olarak nitelendirmese de gittikçe artan kimlik siyasetine yönelik dışlayıcı söylemi, zenafovik yaklaşımları ve AB karşıtlığıyla kendine sağ popülist çerçevede yer edinin hem Almanya’yu hem de 2000 yılından bu yana “Çeşitlilik içinde Birlik” ilkesini benimseyen AB’yi tedirgin etmiştir.

Sağ Popülizm Kısacasında Öteki ile Yaşama Zorluğu

Sağ popülist partilerin sadece yerel ve ulusal siyasetteki artan oy miktarlarının değil, ulusal ve uluslararası (AB düzeyinde) siyasette artan etkilerinin de altını çizmek mümkündür. Öner’e (2014: 170) göre “seçimlerde aşırı sağın yükselişini gören merkez partiler, özellikle de merkez sağ partiler aşırı sağın söyleminden ve politikalarından etkilenmektedir”. Bu da tehlikenin boyutunun bir kez daha altını çizmiştir. Merkel’in seçim sonrası, AfD’nin meclise girmesiyle ilgili, “Bu konuda kapsamlı bir analiz yapacağız. Çünkü, AfD’ye giden seçmenleri tekrar kazanmak istiyoruz” (NTV, 2017) ifadelerini kullanması da bu savı destekler niteliktedir.

Almanya için Alternatif (AfD) ismiyle öne çıkan ancak ilk yıllarda istediği ilgiyi bulamayan aşırı sağcı parti iki yıl önce mülteci akınının yaşandığı aylarda popülaritesini artırdı. Merkel’in ‘açık kapı’ politikasına karşı çıkan AfD, toplumdaki desteğini de artırdı. Göçmen sorunu ve ekonomik kriz gibi etkileri büyük olaylarla oy oranlarını artırırken, ötekileştirme, dışlama ve kimlik siyaseti mevzularına da değinmiştir. Başka bir deyişle Yıldız’ın (2017) da ifade ettiği durumun altını çizmek gerekir; bir tarafta “hınç üzerinden bir araya gelmeyi üreten bir popülizm söz konusudur” diğer tarafta da “bir araya gelmenin farklı duygusal bağlılıklar ile gerçekleştiği popülizm türleri mevcuttur”. Çoğu sağ popülist parti gibi AfD’nin gerçek bir Alman halkı tahayyülü üzerine politika yaptığı da görülmektedir. Bu bakımdan “Rus köylüsünü ülküleştiren ve köy komününü tüm ülke için bir siyasal model olarak gören aydınlar” (Müller 2017: 34) olan 19. Yüzyıl Rus Narodnikler’ine de benzetilebilirler. Zira Alman halkını ülküleştirmekte, Avrupa genelinde ve

Almanya özelinde çokkültürlülüğün önemli kaynaklarından biri olan göçmenleriyse söylemsel pratiklerinde de sıkça karşılanabileceği üzere ötekileştirmekte ve dışlama eğilimindedir. Schmitt-Beck (2017), AfD seçmeninin iki gruptan oluştuğunu öne sürer: Euro meselesi gibi spesifik sorunlar bazında oy veren azınlıklar ve diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi zenofobik ifadelerden partiyi desteklemeye sonradan karar veren çoğunluklar.

Arzheimer'ın yaptığı bir çalışmaya göre (2015: 544) sağ partilerin en sık kullandığı kelimeler “fremd” (yabancı), “Volk” ([Alman] halk), “verhängnisvoll” (ölümcül ya da meşum), “bürgerfern” (vatandaşların [Alman] çıkarlarını içermeyen), “Asylbewerber” (sığınmacı) gibi kelimelerdir. Bu bağlamda gerek parti program ve afişlerinde ele aldıkları temalar, gerekse söylem tercihleri ve seçtikleri kelimeler, sağ popülist partilerin “Alman” halkının dışındakileri, başka bir deyişle “öteki”leri nasıl gördüğüne dair ipuçları içermektedir. Böylelikle, popülizm yalnızca insanların eski kimliklerinden sıyrılıp da yeni “popüler” kimlikler edindikleri bir temsil krizi olmaktan da çıkmaktadır (Panizza 2005: 11). Çoğu zaman temsil krizinin ötesine geçmekte, yeni soru ve sorunlar gündeme getirmektedir. Nitekim, en nihayetinde popülizm, pek çok yönden T. H. Marshall'ın (2000) toplumsal yurttaşlık fikriyle (eğitim, sağlık, barınma) de ters düşmektedir.

Almanya Başbakanı Angela Merkel, 1 Ekim 2010'da “çokkültürlülük tamamen başarısız oldu. Almanya, kapılarını göç dalgasına açmadan önce entegre olmayanlara karşı daha katı bir tutum sergilemelidir” (BBC, 2010) sözlerini sarf etmiştir. Bu da tehlikenin boyutunun bir kez daha altını çizmiştir. Bu tutum, dahası Merkel'in sözde çözümsüzlüğü de AfD'ye olan desteği arttırmıştır. Yıldırım'ın (2017: 69) da belirttiği üzere aşırı-sağ, “liberal demokrasinin iç krizini yansıtır; merkez partilerin bu krize cevap üretememesi ölçüsünde güçlenir”. AfD'nin yükselişi bir bakıma da bunu destekler niteliktedir. Buna ek olarak, Avrupa fikrinin zarar görmesi “AB'nin yeni bir aşamaya geçememesi ile birlikte ülkelerin kendi iç siyasetlerinin belirleyiciliğine geri dönmemesi” olarak da yorumlanabilip “bu içe kapanış sürecinin dinsel ve kültürel muhafazakârlığı yükselteceği” de ön görülebilmektedir. (Yıldırım 2017: 69).

Bunun bir diğer sebebi de Batı Avrupalı sağ popülist partilerin (Avrupalı olmayan) göçmenlere karşı şiddetli yabancı düşmanlığıdır, fakat genellikle bu durum için toplu göçün asıl suçluları olarak kendi seçkinlerini suçlarlar (Mudde, 2007: 66). Bu bağlamda, AfD'nin hem dışlama, ötekileştirme gibi yöntemlerle söylemsel olarak hem de öne sürdükleri argümanlarla mobilizasyonu sağlayarak ve bazı grupları hedef haline getirerek eylemsel bir

tehdit⁵ oluşturdukları söylenebilir. Bu tehdidi hem ülke içinde hem de AB düzeyinde, çokkültürlülüğün ve “çeşitlilik içinde birlik” mottosunun içini boşalttığı için uluslararası düzlemde bir tehdit olarak algılamak mümkündür. Bu durumun farkında olan Merkel de “Almanya’daki mevcut sorunları, vatandaşların endişelerine kulak vererek çözeceklerini ve iyi bir şekilde politika yapacaklarını” dile getirmiş “gelecekteki hedeflerinin refah sağlamak, AB’yi bir arada tutmak, yasa dışı göçle mücadele etmek ve iç güvenlik olduğunu” vurgulamıştır (NTV, 2017).

Bu farkındalık, iktidarla toplumun uzlaşma noktaları bulmaya çalışması bakımından teorik olarak Habermas’ın uzlaşma önerisiyle de desteklenebilir. Habermas (2012: 375-6) toplumsal iktidarın tarafsızlaştırılmasının ve siyasal egemenliğin kamusal tartışma vasıtasıyla rasyonelleştirilmesinin ön koşulu olarak bir uzlaşma, diğer bir ifadeyle bir mutabakatın varlığına vurgu yapmaktadır. Thilo Sarrazin’in genelde Müslüman’lara özelde Türkler’e yönelik ırkçı ve dışlayıcı söylemlerine karşı Bade’nin “Almanya’nın göç ülkesi kabul edilip yapısal değişiklikler yapılmasıyla göçmenlerin entegrasyon başarılarının artması ve kültürel çeşitliliğin sağlanması” (Dartan ve Göral 2017: 50’den alıntılanmıştır.) önerisi Habermas’ın uzlaşma önerisine örnek gösterilebilir. Müller’in (2017: 119-121) de sağ popülizmle “başarıya çıkma” önerilerinden biri bu uzlaşma kültürüne dayanmaktadır; popülistleri demokrasi için (sadece liberalizm için değil) gerçek bir tehdit olmalarından dolayı eleştirmeli fakat onlarla siyasal tartışmaya da girerek formüle ettiği problemleri ciddiyetle ele almanın gerekliliğini vurgulamaktadır.

Mudde’nin (2017) de belirttiği üzere “Almanya seçimleri temel olarak ulusal seçimler olsalar da bu seçimlerden daha genel sonuçlar çıkarmak da mümkündür”. Söz gelimi, popülist sağ partiler göçmen krizi vesilesiyle oylarını arttırmışlardır. İç politikada sıklıkla ele aldıkları göçmen krizi ve buna verdikleri tepkiler yalnızca iç politikalarını etkilemeyip, AB ve aday ülkelerle olan ilişkileri de yakından ilgilendirmekte, haliyle de daha genel sonuçları şekillendirme kapasitesine de sahip olmaktadır.

⁵ Eylemsel tehditlerine örnek olarak Pegida verilebilir. Pegida üzerine detaylı bir inceleme için bkz: Alkan, M. N. (2015), “Avrupa’da Yükselen İrkçılık: Pegida Örneği”, *Gazi Akademik Bakış*, 8(16): 275-289.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren, Avrupa'nın kıta içinde ve kıta dışından olmak kaydıyla pek çok göç dalgasına maruz kaldığı aşikardır. Ekonomisini yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duyan Almanya'ya 1960'larda misafir işçi (Gastarbeiter) statüsünde giden yabancı işçiler⁶, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kıtaya gelen göçmenler, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden Kuzey Avrupa'ya göç edenler ve son olarak 2011'deki Suriye Savaşı'nın pek çok ülkeyi iç ve dış politikalarında krize sürükleyen göçmenleri ve mültecileri Avrupa kıtasını etkileyen çeşitli göç dalgalarına örnek olarak gösterilebilir. Artan işsizlik, yoğunlaşan tehdit ve terör algısı gibi etmenlerin yanı sıra güncel göç ve mülteci krizi özellikle sağ popülist partilerin oy oranlarının artmasına, bu partilerin söylemlerinin, hem mülteciler hem de hem de farklı dini ve etnik kökenlerden olan diğer gruplar için daha ayrımcı ve keskin hale gelmesine neden olmuştur. Popülizm özünde her ne kadar tartışmalı bir kavram olsa da, böylelikle, pratikte AfD örneğinde görülebileceği gibi tehlikeli hale gelmekte, sağ popülist partilerin pejoratif ayrıştırma eğilimi ve genellemeci tavrı hem iç siyaset hem de AB için endişe verici hale gelmektedir.

Sağ popülizmin yükselmesi Avrupa'yı olduğu kadar, güttüğü dışlayıcı ve ayrıştırıcı politikalar bakımından dünyanın geri kalanını olumsuz bir şekilde etkileme eğilimine sahiptir. Arditi'nin (2010: 112) belirttiği gibi, "bir vaat olarak popülizm, modern siyasetin kurtuluş dürtüsünden doğan katılımcı enerjiden yararlanmak suretiyle siyasi yenilenmeye katkıda bulunabilir; öte yandan görünmeyen bir yüz olarak tehlikeye dönüşme ihtimali söz konusudur". Popülizm, demokratik reform hareketlerinin yol arkadaşı olabileceği gibi demokrasiyi tehlikeye de de atabilir. Demokrasinin sınırları içinde kalabileceği gibi bu sınırların çatışmaya girerek kendi bildiklerini okudukları bir noktaya da ulaşabilir (Arditi, 2010: 113-114). Hayward'a göre ise çözüm liberal demokrat liderliğin halkın çoğunu ataletin, cemaat sisteminin ve yabancı düşmanlığının cazibesini reddetmeye ikna etmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda, yenilik ihtimalini, toleransı, barış, fırsat ve refah arayanlar için kozmopolitliği daha çekici hale getirmeyi de içermelidir (2004: 256-257).

⁶Şener Aktürk (2010), "The Turkish Minority in German Politics: Trends, Diversification of Representation, and Policy Implications" başlıklı çalışmasında 1980'lerden başlayarak 2009'daki seçimler e referansla, Almanya'ya göçmen işçi olarak giden Türklerin parlamentoda dahi çeşitlenme, daha farklı kitlelere hitap etme durumundan bahseder. Yani, göçmen profili dahi kendi içerisinde zamanla değişmekte ve farklılaşmaktadır.

Son seçimlerden sonra, 94 Milletvekili ile temsil edilen AfD'nin, seçimin kazananı olmasa da kurulacak bir koalisyon hükümetine karşı çok ciddi bir baskı unsuru oluşturacağını söylemek yanlış olmaz. Aynı şekilde mevcut hükümetin bulduğu çözümler ve AB'nin yeni yaklaşımları da süreci etkileyecektir. Nitekim Avusturya Özgürlük Partisi'nin (FPÖ) 1999 sonbaharındaki oldukça yüksek oy oranlarına karşı özellikle Parti Lideri Haider'in söylemleri dolayısıyla diğer üye ülkelerden gelen siyasî tepki ve bunun takip eden dönemde Nice Antlaşması'na (7.madde) ile eklenen -aşırı sağ partileri kontrol altında tutmayı amaçlayan- hukukî mekanizma unutulmamalıdır. Ancak yine de, AfD'nin geleceğinin ve dolayısıyla oluşturacağı tehlikenin ve buna bağlı çözümlerin de AB entegrasyonun ne yönde ilerleyeceği, yeni terör saldırılarının olup olmayacağı soru(n)ları gibi partinin kendinden bağımsız siyasî gelişmelere de bağlı olacağıın altı çizilmelidir. Bunun yanı sıra, partinin bulunan çözümlere vereceği tepki, iktidarların kullandığı dil ve AfD ile girilen diyalog süreci de önem teşkil edecektir. Bu çalışma, 24 Eylül 2017'de Almanya'da yapılan federal meclis seçimlerini popülizm çerçevesinden kısaca yorumlamayı amaçlamış olup, bir nebze de olsa henüz gelişme aşamasında olan popülizmin Türkçe literatürüne katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Kaynakça

- Aktürk, Ş. (2010) “The Turkish Minority in German Politics: Trends, Diversification of Representation, and Policy Implications”, *Insight Turkey*. 12(1): 65-80.
- Alkan, M. N. (2015) “Avrupa’da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği”, *Gazi Akademik Bakış*, 8(16): 275-89.
- Arzheimer, K. (2015) “The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany?”, *West European Politics*, 38(3): 535-56.
- BBC. (2010). “Merkel’den ‘Çokkültürlülük başarısız oldu’ itirafı”, <http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/10/101017_merkel>.
- Decker, F. (2016) “The Alternative for Germany: Factors Behind its Emergence and Profile of a New Right-Wing Populist Party”. *German Politics and Society*. Issue 119, 34(2): 1-16.
- Dartan, M. ve Göral, E. (2017) “Almanya’daki Türk Göçmenlerin Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği Sürecine Bakışı: Bir Anket Değerlendirmesi”. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 25(1): 35-73.
- Diñç, P. (2016) *Mapping Populism: Definitions, Cases and Challenges to Democracy*, İstanbul: İstanbul Policy Center.
- Ecevit, Y. A., Ünal, Ö., Öner, S. Özdemirkıran, M. (2014). *Avrupa Parlamentosu Seçimleri ve Aşırı Sağ Partilerin Yükselişi*, Betam, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, Araştırma Notu, 14/167, 4 Haziran, 2014.
- Financial Times (25 September 2017) “Germany’s election results in charts and maps”, <<https://www.ft.com/content/e7c7d918-a17e-11e7-b797-b61809486fe2>>.
- Franzmann, S. T. (2016) “Calling the Ghost of Populism: The AfD’s Strategic and Tactical Agendas until the EP Election 2014”, *German Politics*, 25(4): 457-79.
- Gidron, N. ve Bonikowski, B. (2013) “Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda”, in Weatherhead Working Paper Series, No. 13-0004.
- Habermas, J. (2012) *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü* (Çev. T. Bora) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Hayward, J. (2004) *Elitism, Populism, and European Politics*. Clarendon: Oxford University Press.
- Kessel, S. (2015) *Populist Parties in Europe: Agents of Discontent?*, (Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan).
- Laclau, (2005) “Populism: What’s in a Name?”, in Francisco Panizza (ed.), *Populism and the Mirror of Democracy*, (London: Verso), ss. 32-49.
- Marshall, T. H. (2000) “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar” (Çev. Ayhan Kara), Kara, Ayhan (der.), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, (Ankara: Gündoğan Yayınları), ss. 15-82.
- Moffitt, B. (2016) *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style and Representation*, (Stanford: Stanford University Press).
- Moffitt, B. ve Tormey, S. (2014) “Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style”, *Political Study* 62(2014): 381-97.
- Mudde, C. (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*, (New York: Cambridge University Press).
- Mudde, C. (2017) AfD’nin şaşırtıcı başarısı Almanya ve Avrupa için ne anlama geliyor? Çev. İlker Kocael, <<http://medyascope.tv/2017/10/01/cas-mudde-afd-nin-sasirtici-basarisi-almanya-ve-avrupa-icin-ne-anlama-geliyor/>>.
- NTV Haber, (2017) “Almanya’da Merkel 4. kez kazandı gözler koalisyon görüşmelerinde”, <https://www.ntv.com.tr/dunya/almanyada-merkel4-kez-kazandi-gozler-koalisyon-gorusmelerinde,_jcByICvVkyt8UIoqREHjA>.
- Öner, S. (2014) “Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ: Yeni ‘Öteki’ler ve Türkiye’nin AB Üyeliği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1): 163-84.
- Panizza, F. (2005) “Introduction”, içinde Francisco Panizza (ed.), *Populism and the Mirror of Democracy*, (London: Verso), ss. 1-31.
- Politico, (2016) “Germany’s anti-Islam Pegida movement launches political party”, 19.07.2016. <<https://www.politico.eu/article/germans-anti-islam-pegida-movement-launches-political-party/>>.
- Program für Deutschland *Das Grundsatzprogramm der Alternative für Deutschland*, <https://alternatiefuer.de/wpcontent/uploads/sites/7/2016/05/2016-06-27_afd-grundsatzprogramm_web-version.pdf>.
- Rooduijn, M. ve Pauwels, T. (2011) “Measuring Populism: Comparing two Methods of Content Analysis”, *Western European Politics*. 34(6): 1271-83.

- Schmitt-Beck, R. (2017) “The ‘Alternative für Deutschland in the Electorate’: Between Single-Issue and Right-Wing Populist Party”, *German Politics*, 26(1): 124-48.
- Vural, H. S. (2005) *Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Yıldırım, Y. (2017) “Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa’da Sağ Populizm ve Yükselen Aşırı Sağ”, *Amme İdaresi Dergisi*, 50(2): 51-72.
- Yıldız, O. (2017) “Popülizmin Normatif İmkânları: Hınç ve Diğer Popülist Siyaset Biçimleri” *Mülkiye Dergisi* 41(1): 7-31.